

ภาษากับการสร้างอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ไทดำ: กรณีศึกษาชุมชนไทดำ บ้านไผ่หูช้าง จังหวัดนครปฐม¹

Language and Ethnic Identity Construction of Tai Dam (Black Tai): The Case of Phai Huu Chang Community, Nakorn Pathom Province

จันทิมา อังคพณิชกิจ

บทคัดย่อ

ไทดำเป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งในประเทศไทยที่อาจจะไม่เป็นที่รู้จักโดยทั่วไปมากนัก แต่ก็มีวัฒนธรรมโดดเด่น ปัจจุบันกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำพยายามที่จะสืบสานอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตน ไม่ว่าจะเป็นภาษาไทดำ หรือลักษณะทางวัฒนธรรมอื่นๆ ภายใต้นโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวของท้องถิ่นและการอนุรักษ์ภาษาที่อยู่ในภาวะเสี่ยงที่จะสูญหาย คนไทดำในชุมชนเองก็กำลังถูกท้าทายกับการสืบสานอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตน โดยเฉพาะระหว่างคนรุ่นเก่ากับคนรุ่นใหม่ บทความนี้ต้องการจะสำรวจว่าภาษาไทดำในฐานะที่เป็นเครื่องมือหนึ่งแสดงอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ การเก็บรวบรวมเชิงเอกสารและวิธีการทางชาติพันธุ์วรรณาได้นำมาใช้เป็นวิธีการหลักของการศึกษาในบทความนี้ เพื่อที่จะพิจารณาว่าภาษาและวาทกรรมที่ใช้ในสถานการณ์การสื่อสารต่างๆ มีลักษณะอย่างไร และอัตลักษณ์ไทดำถูกสื่อและสร้างอย่างไรจากคนไทดำในชุมชน

ข้อมูลทางชาติพันธุ์วรรณาและข้อมูลทางภาษาของบทความนี้เก็บรวบรวมจากชุมชนไทดำบ้านไผ่หูช้าง จังหวัดนครปฐม ระหว่างเดือนมกราคมถึงเดือนมีนาคม พ.ศ. 2554 ผลการศึกษาเบื้องต้นพบว่าคนไทดำต่างรุ่นใช้ภาษาไทดำในการสื่อสารต่างกัน จากการศึกษาเชิงชาติพันธุ์วรรณาพบว่าคนรุ่นสูงอายุพยายามที่จะดำรงรักษาอัตลักษณ์ไทดำอย่างเข้มข้นแต่ก็มีการปรับตัวในบางสถานการณ์ ในขณะที่คนรุ่นหนุ่มสาวและรุ่นเยาวชนกำลังต่อรองให้เกิดอัตลักษณ์ผสม บทความนี้ต้องการชี้ให้เห็นว่าชุมชนไทดำกำลังอยู่ในช่วงปรับเปลี่ยน คนต่างรุ่นของไทดำกำลังต่อรองอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตนอยู่ ทั้งภาษาที่ใช้และลักษณะทางวัฒนธรรมอื่นๆ ข้อเสนอแนะจากบทความนี้ก็คือการดำรงรักษาและสืบสานอัตลักษณ์ชาติ

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยย่อย ในโครงการเมธีวิจัยอาวุโส เรื่อง ชาติพันธุ์: กระบวนทัศน์ใหม่ในการสืบสานภาษาและวัฒนธรรม ทุนส่งเสริมกลุ่มวิจัย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) 2553-2556 โดยมีศาสตราจารย์ ดร. สมทรง บุรุษพัฒน์ เป็นหัวหน้าโครงการวิจัย

พันธุ์ไทดำน่าจะต้องพิจารณาความแตกต่างทางวัฒนธรรมในชุมชน และควรมองถึงเป็นอัตลักษณ์ที่หลากหลายมากกว่าที่จะมองว่าเป็นอัตลักษณ์เดียว

คำสำคัญ: ไทดำ การสร้างอัตลักษณ์ อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ วาทกรรมวิเคราะห์เชิงชาติพันธุ์วรรณนา การธำรงรักษาภาษาภาวะใกล้สูญหาย

Abstract

Tai Dam or Black Tai is a distinct ethnic group but little well-known minority group in Thailand. Presently, they have attempted their cultural identity, including their own language as well as their cultural artifacts under the development policy for tourism and endangered language revitalization. However, Tai Dam people in community are challenging their ethnic identity, particularly among younger and older generation. This paper examines discourse in community as cultural tools for constructing Tai Dam ethnic identity. Discourse analysis and ethnographic method, so-called ethnographic discourse analysis, is a method of studying how language and discourse are used in particular communicative events by different generational people in community, and how Tai Dam identity is constructed by those people.

Ethnographic descriptions and language materials in this paper derived from field work among Tai Dam in Phai Huu Chang community, Nakorn Pathom province during January-March, 2011. The analysis showed that Tai Dam language is varied among people in different speech events in community. The ethnographic analysis also illustrated that Tai Dam people, especially the older people, try to persist their ethnic identity by appropriating various cultural tools and social practices within community. This paper argued that Tai Dam people are contesting and negotiating their discourse and their ethnic culture to appropriately construct hybrid Tai Dam identity. Also, this paper can make the contribution to advocate discourse and culture of ethnic group and their multiple identities rather than single ethnic identity.

Keywords: Tai Dam; Identity construction; Ethnic identity; Ethnographic discourse analysis, Language revitalization

1. การศึกษาภาษา วาทกรรมชาติพันธุ์ และอัตลักษณ์

การศึกษาภาษาที่สัมพันธ์กับคนหรือกลุ่มบุคคลในฐานะผู้ใช้ภาษาในสังคมมีอยู่อย่างหลากหลาย ทั้งในแง่วาทกรรมศึกษา และในแง่ปัจจัยทางสังคมของผู้ใช้ภาษา แนวทางการศึกษาทางภาษาศาสตร์ ส่วนใหญ่มักจะอยู่ในกลุ่มของการศึกษาที่เรียกว่า ภาษาศาสตร์สังคม (Sociolinguistics) ปัจจัยทางชาติพันธุ์ และอัตลักษณ์ของผู้ใช้ภาษาก็จะถูกจัดรวมอยู่ในสาขาภาษาศาสตร์สังคมนี้ กรอบแนวคิดของภาษาศาสตร์สังคมที่เน้นความสัมพันธ์ระหว่างภาษา ชาติพันธุ์ และอัตลักษณ์มีหลายมุมมอง วิธีการศึกษาก็มีหลากหลายวิธีแตกต่างกันออกไป แนวทางกระแสหลักของภาษาศาสตร์สังคมจะเป็นกลุ่มที่มุ่งเน้นที่ภาษาเกี่ยวกับการแปรและการเปลี่ยนแปลงของภาษาในสังคมที่เรียกว่า ภาษาศาสตร์สังคมแนวการแปร (Variationist sociolinguistics) หรือบางครั้งก็เรียกว่า แนวลาบอฟ (Labovian) (Chambers et al., 2004) การศึกษาแนวนี้จะศึกษาชาติพันธุ์ในแง่ของปัจจัยหนึ่งทางสังคมของผู้ใช้ภาษาที่มีผลทำให้ภาษาที่ใช้มีการแปรหรือเปลี่ยนแปลงไป ชาติพันธุ์ในมุมมองนี้ก็จะมีความหมายไม่ต่างมากนักกับมุมมองเรื่องเชื้อชาติ (race) ส่วนกลุ่มอีกกลุ่มหนึ่งเน้นความแตกต่างของภาษา (language diversity) และเน้นบรรยายลักษณะทางสังคมของผู้ใช้ภาษาและภาษาที่เข้าไปมีบทบาทในแต่ละกิจกรรมทางสังคมต่างๆ กัน เป็นกลุ่มที่เรียกว่า สังคมวิทยาภาษา (Sociology of language) ซึ่งมีแนวทางการศึกษาตามฟิชแมน (Fishman, 1991) กลุ่มนี้สนใจชาติพันธุ์และอัตลักษณ์ในฐานะที่เป็นชนกลุ่มน้อย (minority group) ในสังคม โดยพยายามแสดงความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มผู้ใช้ภาษา กับภาษาที่ใช้อยู่ในกิจกรรมต่างๆ ในสังคม เช่น การศึกษา การเมือง เศรษฐกิจ ฯลฯ อีกกลุ่มหนึ่งเป็นกลุ่มภาษาศาสตร์สังคมปฏิสัมพันธ์ (Interactional sociolinguistics) (Gumperz, 1983) มุ่งเน้นการบรรยายอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของผู้ใช้ภาษาผ่านการวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์กับคนกลุ่มต่างๆ ในสังคม การวิเคราะห์บทสนทนาจึงเป็นเครื่องมือหลักของการศึกษา แนวนี้ ผลของการศึกษาและคำอธิบายเพื่อทำความเข้าใจสังคมวัฒนธรรมของผู้ใช้ภาษาตามแนวทางนี้ สามารถนำไปใช้การอธิบายปรากฏการณ์ทางวาทกรรมในสังคมได้เป็นอย่างดี วาทกรรมวิเคราะห์ (discourse analysis) บางกลุ่มจึงใช้แนวทางภาษาศาสตร์สังคมปฏิสัมพันธ์ในการวิเคราะห์ด้วย เช่น เทนเนน (Tannen, 1994) ขณะที่กลุ่มภาษาศาสตร์สังคมเชิงวิพากษ์ (Critical sociolinguistics) (Coupland et al., 2001) สนใจศึกษาอัตลักษณ์และชาติพันธุ์ที่สัมพันธ์กับประเด็นเชิงอำนาจและวิถีปฏิบัติทางสังคมที่มีภาษาเป็นบทบาทสำคัญในการสื่อและสร้างความหมายให้กับกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งๆ เป้าหมายของการศึกษาของกลุ่มภาษาศาสตร์สังคมเชิงวิพากษ์นี้ จึงไม่แตกต่างกันกับกลุ่มวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ (Critical discourse analysis) เพียงแต่จุดเน้นของกระบวนการศึกษาและการนำเสนอผลการศึกษาอาจจะแตกต่างกันบ้าง เนื่องจากภาษาศาสตร์สังคมเชิงวิพากษ์ยังเน้นที่กระบวนการทางภาษาและนำเสนอผล

การศึกษาที่เน้นภาษาเป็นหลักมากกว่า ในขณะที่วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์อาจใช้แนวคิดและทฤษฎีทางสังคม (social theory) และนำเสนอผลการการศึกษาที่แสดงประเด็นทางสังคมเกี่ยวกับอัตลักษณ์และชาติพันธุ์มากกว่าที่จะเน้นประเด็นทางภาษา

การศึกษาภาษา วาทกรรม ชาติพันธุ์ และอัตลักษณ์ ในประเทศไทยมีแนวโน้มที่จะเป็นที่สนใจมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งความพยายามที่จะศึกษาวิจัยเพื่อมุ่งเน้นไปที่การสืบสานและธำรงรักษาซึ่งภาษาและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในประเทศไทย เนื่องจากมีผลการศึกษาวิจัยพบว่าภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีอยู่ในประเทศไทยกำลังอยู่ในภาวะวิกฤติและมีความเสี่ยงที่จะสูญหาย (สุวิไล เปรมศรีรัตน์, 2549) เหตุผลนี้ จึงเป็นที่มาให้เกิดโครงการวิจัย เช่น โครงการวิจัย ชาติพันธุ์: กระบวนทัศน์ใหม่ในการสืบสานภาษาและวัฒนธรรม (สมทรง บุรุษพัฒน์ และคณะ, 2556) ที่ประกอบไปด้วยโครงการย่อยที่ต่างก็เน้นมิติศึกษาเพื่อธำรงรักษาภาษาและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ กัน โดยเลือกกรณีศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ไทดำเป็นหลัก บทความนี้ก็เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาวิจัยในโครงการย่อยนี้เช่นเดียวกัน

ในสาขาภาษาศาสตร์นั้น แนวทางและวิธีการศึกษาด้านภาษา วาทกรรมและชาติพันธุ์อาจมีหลายแนวทางตามที่กล่าวมาแล้วข้างต้น แต่ละแนวทางมีจุดเน้นที่ไม่เหมือนกัน ในบทความนี้ ผู้วิจัยใคร่ขอใช้แนวทางเชิงประยุกต์ระหว่างภาษาศาสตร์สังคม วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ และวิธีการทางมานุษยวิทยาเข้าด้วยกัน เพื่อเป็นแนวทางในการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างภาษา วาทกรรม กับการสร้างอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ไทดำ วิธีการดังกล่าวนี้ เรียกว่า วิธีการวาทกรรมวิเคราะห์เชิงชาติพันธุ์วรรณนา (Ethnographic discourse analysis)

2. ชาติพันธุ์วรรณนา (Ethnographic method): การศึกษาภาษากับวิถีชีวิตมนุษย์

งานวิจัยที่เก็บข้อมูลภาคสนามในการศึกษาภาษาและวาทกรรมกับอัตลักษณ์ชาติพันธุ์นั้น อาจมีหลายแนวทางด้วยกัน กฤษดาวรรณ หงส์ดารมภ์ (2539) ให้ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยภาคสนามไว้ น่าสนใจในแง่ที่ว่า ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยภาคสนามเป็นข้อมูลที่ดีเนื่องจากเป็นข้อมูลที่ผู้วิจัยเก็บเอง สัมผัสเอง ดีความผ่านบริบททางสังคมวัฒนธรรมที่ตนเองได้สัมผัสใกล้ชิด โดยอาศัยการวิเคราะห์จากกรอบทฤษฎีที่ผู้วิจัยได้เลือกสรรแล้ว ซึ่งดีกว่าการพึ่งข้อมูลทุติยภูมิ เช่น หนังสือ ตำรา พจนานุกรม ฯลฯ ที่มักจะผ่านการตีความและมุมมองของผู้อื่นมาแล้ว

โดยทั่วไปการวิจัยภาคสนามทางภาษาศาสตร์มักมุ่งเน้นที่ข้อมูลเชิงไวยากรณ์ภาษาที่จะต้องมีเครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูลเหล่านั้น เช่น แบบสอบถาม แบบฟอร์มการจดบันทึก รายการคำศัพท์ รายการประโยค รวมไปถึงข้อมูลสัมพันธสาร (discourse) รูปแบบต่างๆ เช่น นิทาน เรื่องเล่า แม้แต่

พิธีกรรม นอกจากนี้ยังเน้นการศึกษาเชิงภาษาศาสตร์ชาติพันธุ์ (Ethnolinguistics) ที่มักมีเป้าหมายในการเก็บคำศัพท์เชิงวัฒนธรรม เช่น คำศัพท์เกี่ยวกับเครื่องมือจับปลา เครื่องดนตรี คำเรียกสี ฯลฯ การทำงานเช่นนี้มักต้องอาศัยผู้ให้ข้อมูล โดยทั่วไปมักจะเรียกกันว่า ผู้บอกภาษา (informant) ซึ่งก็คือผู้ที่รู้หรือเป็นเจ้าของภาษานั้นๆ หรือเป็นผู้ที่อยู่ในชุมชนดังกล่าวที่จะสามารถให้ข้อมูลความรู้เชิงภาษาแก่ผู้วิจัยได้ การเสนอผลการวิจัยโดยส่วนใหญ่มักจะแสดงผลออกมาเป็นตาราง แผนภาพ หรือรายละเอียดเกี่ยวกับภาษาหรือไวยากรณ์เป็นสำคัญ ในขณะที่ข้อมูลเชิงสังคมวัฒนธรรมของผู้ใช้ภาษาในชุมชนนั้น (รวมไปถึงของผู้บอกภาษาด้วย) ก็มักจะนำเสนอในเชิงความรู้ทั่วไปเพื่อเป็นบริบทของการศึกษาวิจัยภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ดังกล่าว

ภายหลังมีการพัฒนาแนวทางการศึกษาวิจัยภาษาศาสตร์ภาคสนามขึ้น เช่น การศึกษาเชิงสนทนาสัมพันธ์ (dialogic approach) การศึกษาวิจัยแนวนี้เน้นความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับมนุษย์และวิถีชีวิตของมนุษย์ การทำงานเช่นนี้ ผู้วิจัยมีได้สนใจเฉพาะภาษาที่ได้จากผู้บอกภาษาเท่านั้น แต่ยังสนใจถึงชีวิตและวิถีความเป็นอยู่ของผู้คนในชุมชนด้วย การเก็บข้อมูลจึงมิได้เพียงการสอบถามหรือสัมภาษณ์จากผู้บอกภาษาเท่านั้น แต่เน้นการสนทนาสัมพันธ์กับคนในชุมชน การสังเกตและการเข้าร่วมในกิจกรรมของชุมชน การวิจัยภาคสนามแนวทางนี้ กฤษดาพรรณ หงศ์ลดารมภ์ (2539) ให้คำอธิบายไว้ว่า

“การทำวิจัยภาคสนามไม่ใช่เพียงการศึกษาเรื่องราว เกี่ยวกับ ชาวบ้าน แต่คือการใช้ชีวิตกับ ชาวบ้าน” (หน้า 27) (อักษรตัวเอน เป็นไปตามต้นฉบับ)

การศึกษาคณะสาขานี้ที่กฤษดาพรรณกล่าวไว้ นั้น เป็นแนวทางเดียวกับการศึกษาภาคสนามทางมานุษยวิทยาหรือสังคมวิทยาที่เรียกว่า ชาติพันธุ์วรรณา (Ethnography) หรือวิธีการทางชาติพันธุ์วรรณา (Ethnographic method)

ผู้วิจัยเห็นว่าการศึกษาภาษาที่สัมพันธ์กับชาติพันธุ์นั้น เป็นวาทกรรมอย่างหนึ่ง นั่นคือ มีความเป็นกระบวนการของการสื่อความหมายและการสร้างตัวตนให้กับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฟาร, 2542; จันทิมา เอี่ยมมานนท์, 2549) กลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในสังคมไทยมีอัตลักษณ์และมีตัวตนเป็นเพราะมีกระบวนการทางวาทกรรมที่ใช้สื่อและสร้างอัตลักษณ์ชาติพันธุ์นั้น งานวิจัยที่เน้นศึกษาเฉพาะการบรรยายภาษาอาจทำให้ละเลยมิติเชิงสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มผู้ใช้ภาษา บทความนี้จึงต้องการนำเสนอวิธีการเชิงประยุกต์ที่ชี้ให้เห็นว่าการศึกษาภาษาและวาทกรรมที่ปรากฏร่วมกับข้อมูลทางวัฒนธรรมที่ถูกใช้สื่อสารในการทำกิจกรรมในชุมชนนั้น สามารถบ่งชี้ลักษณะทางชาติพันธุ์ และสามารถตีความไปถึงการเป็นเครื่องมือในการสื่อและสร้างอัตลักษณ์ให้กับกลุ่มชาติพันธุ์ที่ศึกษาได้

การศึกษาตามแนวทางนี้ จำเป็นต้องอาศัยการเก็บข้อมูลภาคสนาม แต่การวิจัยภาคสนามตามแนวโครงสร้างที่เน้นภาษาและไวยากรณ์ของภาษาที่ต้องอาศัยผู้บอกภาษานั้น แม้จะทำให้ได้ข้อมูลเชิงภาษาที่ดี แต่อาจทำให้การเข้าใจวิถีทางสังคมวัฒนธรรมไม่ชัดเจนเพียงพอ เนื่องจากอาจมีสิ่งที่ไม่เปิดเผยและไม่ปรากฏตัวชัดด้วยอาศัยการสอบถามทางภาษาเท่านั้น บทความนี้จึงต้องการนำเสนอแนวทางการศึกษาการสร้างอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ไทดำ โดยอาศัยการพิจารณาตีความที่องค์ประกอบแวดล้อมของการสื่อสารและวาทกรรมของชุมชนเป็นหลัก เป็นการประยุกต์ระหว่างแนวทางชาติพันธุ์วรรณนากับวาทกรรมวิเคราะห์ แนวทางที่ว่่านี้ จึงเรียกว่า วาทกรรมวิเคราะห์เชิงชาติพันธุ์วรรณนา (Ethnographic discourse analysis) (Scollon, 2001; Scollon and Scollon, 2004)

3. ภาษาและชาติพันธุ์ไทดำในประเทศไทย

ไทดำเป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งในประเทศไทยที่อาจจะไม่เป็นที่รู้จักโดยทั่วไปมากนัก แต่ก็มีตัวตนเด่น จากเอกสารการศึกษาวิจัยด้านประวัติศาสตร์ของชาติพันธุ์ไทดำในประเทศไทย พบว่าไทดำเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีการอพยพย้ายถิ่นฐานมาตั้งอยู่ในประเทศไทยนั้น เชื่อกันว่าด้วยเหตุผลของสงครามและการเมืองการปกครอง ชาวไทยไซ่งหรือไทดำได้อพยพเข้าสู่ประเทศไทย ตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรี (พ.ศ. 2322) จนถึงสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. 2430) โดยตั้งถิ่นฐานที่เมืองเพชรบุรีเป็นแห่งแรก ทั้งนี้เนื่องจากเป็นบริเวณที่มีป่าเขามาก มีหุบเขาลำธาร น้ำท่วมไม่ถึง ลักษณะภูมิประเทศคล้ายบ้านเมืองเดิมคือ เมืองแกลง ในแคว้นสิบสองจุไทย (อ่านเพิ่มเติมในพนิดา เย็นสมุทร, 2524) ต่อมาได้กระจายไปตั้งหลักแหล่งที่อื่นๆ แต่จะอยู่อาศัยหนาแน่นแถบตะวันตกของในประเทศไทย ได้แก่ จังหวัดเพชรบุรี นครปฐม ราชบุรี กาญจนบุรี สุพรรณบุรี สมุทรสงคราม สมุทรสาคร (สมทรง บุรุษพัฒน์ และคณะ, 2554) แล้วจึงกระจายอยู่ในทุกภาคของประเทศตามจังหวัดต่างๆ เช่น ลพบุรี สระบุรี พิจิตร พิษณุโลก เลย สุราษฎร์ธานี ฯลฯ (อ่านเพิ่มเติมจังหวัดที่มีกลุ่มชาติพันธุ์ไทยไซ่งอาศัยอยู่ใน มนุ อุดมเวช, 2547)

ที่ว่าไทดำเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีลักษณะโดดเด่น เหตุผลหนึ่งเป็นเพราะเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีภาษาเป็นของตัวเอง ที่เรียกว่า ภาษาไทดำ (Black Tai language) มีทั้งรูปตัวอักษรและมีระบบไวยากรณ์ที่ชัดเจน ในทางภาษาศาสตร์แล้ว จัดให้ภาษาไทดำเป็นภาษาหนึ่งของกลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษาตระกูลไท (Tai language family) โดยจัดอยู่ในสาขาตะวันตกเฉียงใต้ (Southwestern Tai group) (Li, 1960) และอยู่ในกลุ่มตะวันตกเฉียงใต้ตอนบน (Upper Southwestern Tai) ซึ่งมีภาษาไทแดง ไทขาว ลื้อเชียงตุง ลื้อเชียงรุ่ง เป็นต้น (Hartmann, 1980)

ในแง่ของอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ ชาติพันธุ์ไทดำมักจะถูกกล่าวถึงโดยทั่วไปในแง่ที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีอัตลักษณ์เด่นชัด เช่น ในเรื่องเครื่องแต่งกายที่มักเป็นสีดำ ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นที่มาของการเรียกชื่อกลุ่มชาติพันธุ์ว่า “ไทดำ” “ไทยทรงดำ” นอกจากนี้ยังพิธีกรรม ประเพณีการเล่น วิถีชีวิตการดำเนินชีวิตและการรวมกลุ่มชุมชนที่ชัดเจน อีกทั้งมีการตื่นตัวในการรณรงค์และอนุรักษ์วัฒนธรรมของชาติพันธุ์อย่างจริงจังด้วยการสร้างการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวชาติพันธุ์โดยชุมชน จนได้รับการกล่าวขานว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีศักยภาพ มีความเป็นปึกแผ่น และมีความเข้มแข็งชุมชนหนึ่ง (สมทรง บุรุษพัฒน์ และคณะ, 2554; 2556)

อย่างไรก็ตาม แม้ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าชาติพันธุ์ไทดำเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความเข้มแข็งและมีอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ที่โดดเด่น สิ่งที่ชวนให้ขบคิดก็คือ การแสดงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ดังกล่าวมีความคงที่และมีเอกลักษณ์ชัด (unique) ในทุกที่ทุกเวลาที่คนกลุ่มชาติพันธุ์ปรากฏตัวอยู่ในชุมชนจริงหรือไม่ ภาษาไทดำซึ่งเป็นเครื่องมือบ่งชี้อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ได้แสดงบทบาทมากน้อย เพียงใด ประเด็นปัญหาเหล่านี้จึงเป็นที่มาที่ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษา วาทกรรมกับการแสดงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ไทดำในชุมชน โดยใช้วิธีการที่ประยุกต์ระหว่างทฤษฎีวาทกรรมกับวิธีทางชาติพันธุ์วรรณาซึ่งแตกต่างจากวิธีการศึกษาภาษาชาติพันธุ์ที่เคยเป็นมา เนื่องจากผู้วิจัยต้องการเน้นไปที่การตีความเชิงวาทกรรมเพื่ออธิบายในมิติทางสังคมว่าด้วยเรื่องอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับวิถีปฏิบัติในชุมชนที่มีภาษาปรากฏอยู่ การศึกษาเช่นนี้จะนำไปสู่การตีความและการทำความเข้าใจเพื่อการวางแผนการพัฒนาและธำรงรักษาภาษาและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่อไป

4. การดำเนินการวิจัยและข้อมูล

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการย่อยในโครงการวิจัยเมธีวิจัยอาวุโส เรื่อง ชาติพันธุ์: กระบวนทัศน์ใหม่ในการสืบสานภาษาและวัฒนธรรม (สมทรง บุรุษพัฒน์ และคณะ, 2556) โดยมีโครงการย่อยคือ “การจัดการข้อมูลตัวบทชาติพันธุ์ไทยไซ่ง์/ไทดำ” แม้ว่าการดำเนินการวิจัยหลักของโครงการย่อยนี้จะใช้แนวทางภาษาศาสตร์สารคดี (Documentary Linguistics) ซึ่งเสนอโดยฮิมเมลมันน์ (Himmelmann, 2006) และเน้นไปที่ผลิตผลของงานวิจัยคือ การจัดการข้อมูลตัวบท (Language documentation) เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับภาษาและวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาษาชาติพันธุ์ที่อยู่ในภาวะวิกฤติ เพื่อจะเป็นประโยชน์ต่อการธำรงรักษาและฟื้นฟูภาษาเหล่านี้ แต่การดำเนินงานส่วนใหญ่มุ่งเน้นไปที่การเก็บข้อมูลเชิงตัวบทภาษาทั้งที่เป็นข้อมูลเอกสารและข้อมูลมุขปาฐะ ในบทความนี้ ผู้วิจัยใช้แนวทางเชิงประยุกต์ โดยใช้วิธีการทางมานุษยวิทยา คือ ชาติพันธุ์วรรณา ประยุกต์

กับการวิเคราะห์วาทกรรมในชุมชน เพื่อให้การเก็บข้อมูลเชิงชาติพันธุ์มีความครอบคลุมมากขึ้น ซึ่งน่าจะช่วยให้การศึกษาภาษาและชาติพันธุ์ รวมไปถึงการทำความเข้าใจอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ชัดเจนขึ้นได้

การเก็บข้อมูลด้วยวิธีการทางชาติพันธุ์วรรณานี้ จะเน้นตัวบทข้อมูลทางวัฒนธรรมและข้อมูลเชิงบริบทแวดล้อมตัวบทภาษาเป็นหลัก วิธีการบันทึกข้อมูลจะใช้วิธีการทั้งการบันทึกเสียง บันทึกภาพนิ่ง และบันทึกภาพเคลื่อนไหว ทั้งที่เป็นข้อมูลทั่วไปที่ไม่ใช่ตัวบทภาษาแต่แวดล้อมหรือมีตัวบทภาษาเป็นองค์ประกอบอยู่ก็ได้ เช่น พิธีกรรม กิจกรรมในชุมชน การละเล่น งานรื่นเริง สถาปัตยกรรม เครื่องมือทางวัฒนธรรมต่างๆ เช่น เครื่องแต่งกาย ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน อาหาร หรือวิถีชีวิตต่างๆ เป็นต้น หลักการสำคัญของการดำเนินงานวิจัยในชุมชนตามแนวทางนี้ก็คือ ผู้วิจัยจะต้องใช้เวลาอยู่ในชุมชนนั้นๆ พอสมควร เพื่อที่จะให้เกิดการสังเกต (observation) การปฏิสัมพันธ์ (interaction) ระหว่างผู้เก็บข้อมูลกับ ผู้ให้ข้อมูลหรือกับสมาชิกในชุมชนนั้นๆ เพื่อนำไปสู่การมีส่วนร่วม (participation) ในกิจกรรมของชุมชนได้

4.1 การคัดเลือกพื้นที่เป้าหมาย

ก่อนที่จะดำเนินการเก็บข้อมูลในชุมชน ผู้วิจัยจะต้องสำรวจพื้นที่อาศัยของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ ร่วมกับข้อมูลพื้นฐานจากงานวิจัย “ชาติพันธุ์ ภาษา วัฒนธรรม และการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์” (สมทรง บุรุษพัฒน์ และคณะ, 2554) มาประกอบ โดยมุ่งเน้นไปที่เกณฑ์ในการคัดเลือกที่สำคัญ ได้แก่ 1) ต้องเป็นชุมชนที่มีการตั้งรกรากมาเป็นเวลานาน อย่างน้อยก็ต้องมีคนชาติพันธุ์ 3 รุ่นขึ้นไป 2) ต้องเป็นชุมชนที่มีผู้อยู่อาศัยจำนวนมากพอสมควร และ 3) ต้องเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งและมีความเป็นปึกแผ่นทางวัฒนธรรมค่อนข้างสูง โดยเฉพาะเกณฑ์ความเป็นปึกแผ่นนี้ ผู้วิจัยได้ใช้เป็นเกณฑ์คัดเลือกหลัก เนื่องจากมีสมมติฐานว่า ถ้าชุมชนมีความเป็นเข้มแข็งเป็นกลุ่มเป็นก้อน ก็จำเป็นต้องมีกิจกรรมด้านวัฒนธรรมที่หลากหลาย และน่าจะต้องมีสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยให้เกิดการแสดงอัตลักษณ์ รวมถึงการใช้ภาษาในการสื่ออัตลักษณ์เหล่านั้นอย่างชัดเจน เพื่อสืบทอดส่งต่อกันรุ่นต่อรุ่น และเพื่อเผยแพร่ออกไปสู่นอกชุมชน ลักษณะเช่นนี้น่าจะทำให้เป็นชุมชนที่มีพลัง มีความเคลื่อนไหว (dynamic) และมีความเข้มแข็งผ่านการใช้ภาษา (language vitality) ที่จะทำให้วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยซึ่งดำรงอยู่ในสมาชิกทุกรุ่นอายุ ซึ่งผู้วิจัยต้องการพิสูจน์ว่าเป็นจริงเช่นนั้นหรือไม่

ชุมชนที่เข้าเกณฑ์การคัดเลือกดังกล่าวที่ผู้วิจัยเลือกเป็นพื้นที่กรณีศึกษา ก็คือ ชุมชนชาติพันธุ์ไทดำ บ้านไผ่หูช้าง ตำบลไผ่หูช้าง อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม เนื่องจากเห็นว่าเป็นชุมชนที่มีความตื่นตัวเรื่องการอนุรักษ์รักษาสถาปัตยกรรมชาติพันธุ์ไทดำชุมชนหนึ่ง รวมทั้งเป็นที่ตั้งสมาคมไทดำ (ประเทศไทย) มีการจัดกิจกรรมต่อเนื่อง และมีการจัดการเรียนการสอนภาษาไทยในโรงเรียนอีกด้วย ผู้วิจัยจึงเลือกศึกษาชุมชนนี้ เพื่อนำไปสู่ประเด็นปัญหาที่ต้องการศึกษา ก็คือ การดำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ที่โดดเด่น

ของคนไทดำในชุมชนนี้มีมานาน้อยเพียงใด ภาษาไทดำปรากฏอยู่ในกิจกรรมการสื่อสารในชุมชนเพื่อสื่อและสร้างอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ไทดำของชุมชนอย่างไร

4.2 การดำเนินการเก็บข้อมูลในชุมชน

การคัดเลือกชุมชนไทดำเพื่อดำเนินการเก็บข้อมูลเชิงชาติพันธุ์วรรณานัน ผู้วิจัยและกลุ่มนักวิจัยในโครงการฯ ได้พิจารณาวางแผนการเก็บข้อมูลภาคสนามในชุมชน ผู้วิจัยจะต้องเตรียมเอกสารใบยินยอมในการทำวิจัยในคนเพื่อขออนุญาตสมาชิกในชุมชนที่ผู้วิจัยจะต้องไปเก็บข้อมูล และเมื่อได้รับอนุญาตให้เก็บข้อมูลได้แล้ว จึงดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลได้ (ซึ่งเอกสารใบยินยอมในการทำวิจัยในคนนี้ จะต้องผ่านการพิจารณารับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคน มหาวิทยาลัยมหิดล (MU-IRB) เรียบร้อยแล้วก่อนหน้านี้) เมื่อคัดเลือกชุมชนเป้าหมายเป็นชุมชนบ้านไผ่หูช้าง ผู้วิจัยจึงดำเนินการเก็บข้อมูลในชุมชน โดยดำเนินการตั้งแต่เดือนมกราคม – มีนาคม 2554 เป็นไปตามกรอบการศึกษาตามที่สกอลลอน (Scollon, 2001) สกอลลอนและสกอลลอน (Scollon and Scollon, 2004) เสนอไว้ ดังนี้

1) สัมภาษณ์ชุมชน (scene survey) เพื่อพิจารณาว่าสมาชิกในชุมชนเป็นอย่างไร มีใครบ้าง ส่วนใหญ่ทำอาชีพอะไร ในชุมชนมีเครื่องมือทางวัฒนธรรมอะไรบ้าง รวมไปถึงข้อมูลเอกสาร เช่น แบบเรียนภาษาไทย ตำหนังสือต่างๆ ได้จากสมาคมไทดำ (ประเทศไทย) และศูนย์การเรียนรู้ชุมชน โรงเรียน วัด ฯลฯ

2) สัมภาษณ์กิจกรรมการสื่อสาร (communicative events) ที่จัดขึ้นในชุมชนช่วงระหว่างเดือนมกราคม – มีนาคม 2554 เพื่อพิจารณาว่ามีใครเข้าร่วมกิจกรรม ลักษณะภาษาและวาทกรรมที่ปรากฏใช้อยู่ในกิจกรรมนั้น รวมทั้งเครื่องมืออุปกรณ์ทางวัฒนธรรม ที่จะแสดงถึงวิถีปฏิบัติและลักษณะความเป็นไปของคนในชุมชน

3) บันทึกเสียงสัมภาษณ์การสนทนา บันทึกภาพนิ่ง บันทึกวีดิทัศน์ และจดบันทึกย่อภาคสนาม (field note taking) เมื่อปฏิสัมพันธ์กับสมาชิกในชุมชน ทั้งการสัมภาษณ์และการสนทนาพูดคุย

4) ผู้วิจัยเข้าร่วมสังเกตการณ์ (observation) และเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชน (participation) กิจกรรมการสื่อสารที่ผู้วิจัยเข้าร่วมสังเกตการณ์และเข้าร่วมกิจกรรมในการเก็บข้อมูลภาคสนามนี้ เช่น งานประเพณีประจำปีของไทดำ ประเพณีสงกรานต์ รดน้ำดำหัวขอพรผู้ใหญ่ การรับประทานอาหารร่วมกัน ฯลฯ ซึ่งขณะที่เข้าร่วมกิจกรรมในชุมชนนั้น ผู้วิจัยจะต้องใช้การปฏิสัมพันธ์รูปแบบต่างๆ เช่น การพูดคุยสื่อสาร การสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อให้ได้ข้อมูลสำหรับการศึกษาวิจัย

การสังเกตการณ์นี้ ก็เพื่อที่จะคัดเลือกบุคคลเป้าหมาย (key person) ที่จะเป็นผู้ร่วมศึกษาวิจัยในโครงการ เนื่องจากโครงการวิจัยใช้เวลาถึง 3 ปี ผู้วิจัยจะต้องมีการติดต่อสื่อสารกับชุมชนอย่างต่อเนื่อง บุคคลเป้าหมายจะเป็นคนสำคัญที่จะช่วยให้การดำเนินงานวิจัยในชุมชนต่อไปได้ และบุคคลดังกล่าวก็จะ

สามารถเรียนรู้การศึกษาวิจัย และสามารถเป็นผู้ร่วมวิจัย ขณะเดียวกันก็สามารถเป็นผู้สืบสานและธำรงรักษาภาษาและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ของตนได้ ซึ่งจะช่วยให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

สำหรับโครงการวิจัยนี้ ผู้วิจัยเน้นการสังเกตการณ์เข้าร่วมกิจกรรมและร่วมทำกิจกรรมในชุมชน เพื่อคัดเลือกกลุ่มบุคคลเป้าหมาย จำแนกออกเป็น 4 รุ่นด้วยกัน โดยอิงเกณฑ์การแบ่งรุ่นตามช่วงอายุที่สมทรง บุรุษพัฒนาและคณะ (2554) ได้จัดไว้ ได้แก่ รุ่นผู้สูงอายุ (อายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป) รุ่นวัยกลางคน (อายุตั้งแต่ 36-59 ปี) รุ่นวัยหนุ่มสาว (อายุตั้งแต่ 18-35 ปี) และรุ่นเยาวชน (อายุต่ำกว่า 18 ปี) การคัดเลือกบุคคลเป้าหมายที่เป็นคนรุ่นต่างๆ เหล่านี้ ผู้วิจัยพิจารณาเกณฑ์ว่าจะต้องเป็นกลุ่มที่มีเชื้อสายชาติพันธุ์ไทดำและยังอาศัยอยู่ในชุมชนเป็นหลัก รวมทั้งเป็นผู้ที่มีการเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ ไม่ว่าจะในชุมชนเดียวกันหรือต่างชุมชน และมีความรู้ในภาษาไทดำ โดยเฉพาะรุ่นเยาวชนและรุ่นวัยหนุ่มสาว จะต้องมีความรู้ภาษาไทดำอยู่บ้าง อย่างน้อยก็พอทราบความหมายของคำศัพท์บางคำศัพท์ ซึ่งวิธีการที่ทำให้ทราบถึงความรู้ภาษาไทดำนี้ นอกจากผู้วิจัยจะใช้การสังเกตการณ์ใช้ภาษาไทดำในการสื่อสารของบุคคลกลุ่มเป้าหมายแล้ว ยังใช้การสัมภาษณ์ควบคู่กันไปด้วย

เนื่องจากการทำงานด้านชาติพันธุ์วรรณาต้องใช้เวลาในการเก็บข้อมูล ดังนั้นจึงต้องคัดเลือกกลุ่มบุคคลเป้าหมายในแต่ละรุ่นที่จะอนุญาตและสะดวกที่จะให้ผู้วิจัยได้เข้าสังเกตการณ์และเข้าร่วมกิจกรรมได้ ผู้วิจัยจึงได้คัดเลือกบุคคลเป้าหมายในแต่ละรุ่นได้รุ่นละ 1 คน รวมจำนวนบุคคลเป้าหมาย 4 คน เมื่อได้กลุ่มบุคคลเป้าหมายในแต่ละรุ่นแล้ว ผู้วิจัยจึงตามสังเกตการณ์และพยายามปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มบุคคลเป้าหมายเหล่านี้ เมื่อเข้าร่วมทำกิจกรรมในชุมชนตามโอกาสต่างๆ ร่วมกับสมาชิกคนอื่นๆ ในชุมชน พร้อมทั้งขออนุญาตในการบันทึกเสียง บันทึกภาพ ทั้งภาพนิ่งและภาพเคลื่อนไหว รวมทั้งการจดบันทึกภาคสนามด้วยในทุกกิจกรรม หรือเกือบทุกกิจกรรมที่บุคคลเป้าหมายเข้าร่วมทำกิจกรรมเหล่านั้น

5) ถ่ายถอดข้อมูลที่ได้จากการบันทึกเสียงและบันทึกวิดีโอทัศน์ รวมทั้งการเรียบเรียงตัวบทข้อมูลจากการบันทึกภาคสนาม

6) วิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นเชิงชาติพันธุ์วรรณาเพื่อทำความเข้าใจลักษณะภาษาและวัฒนธรรมชุมชนไทดำ บ้านไผ่หูช้าง

7) ตีความผลการวิเคราะห์เบื้องต้นด้านอัตลักษณ์ชาติพันธุ์เพื่อเป็นแนวทางในการนำเสนอแนวทางและการวางแผนในการจัดการข้อมูลตัวบทต่อไป

5. ผลการวิเคราะห์เบื้องต้นจากภาคสนาม: ภาษาและอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ไทดำที่กำลังปรับเปลี่ยน

ดังที่กล่าวมาแล้วว่า วัตถุประสงค์หลักของบทความนี้ต้องการนำเสนอแนวทางการประยุกต์ด้านวาทกรรมวิเคราะห์กับวิธีการทางชาติพันธุ์วรรณาเข้าด้วยกัน โดยเน้นประเด็นที่อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ไทดำ

อาศัยการพิจารณาตีความที่องค์ประกอบในกิจกรรมการสื่อสารและวาทกรรมของชุมชนเป็นหลัก ผลการวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนามและข้อมูลเชิงชาติพันธุ์วรรณานี้เป็นผลการวิเคราะห์เบื้องต้นที่จะนำไปสู่การวางแผนในการศึกษาวิจัยด้านภาษาและชาติพันธุ์ไทดำต่อไป

จากการวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนามเชิงชาติพันธุ์วรรณนา โดยพิจารณาที่การปรากฏใช้ภาษาไทยดำในการติดต่อสื่อสารเพื่อทำกิจกรรมในชุมชน ร่วมกับการพิจารณาองค์ประกอบด้านสังคมวัฒนธรรมในการปรากฏตัวเพื่อเข้าร่วมกิจกรรมของบุคคลเป้าหมายทั้ง 4 รุ่น ผู้วิจัยพบข้อสังเกตที่ชี้ให้เห็นได้ว่าภาษาและอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ไทดำที่ชุมชนบ้านไผ่หูช้าง กำลังมีการปรับเปลี่ยน ดังนี้

5.1 ภาษาไทดำกับสถานการณ์การสื่อสารในชุมชน

ผู้วิจัยได้เข้าสังเกตกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนที่มีสมาชิกในชุมชนที่มีเชื้อสายไทดำเข้าร่วมทำกิจกรรมร่วมกับบุคคลเป้าหมาย พบว่าภาษาไทยดำปรากฏใช้ในลักษณะของการสลับภาษา (code switching) กลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในรุ่นผู้สูงอายุจะสามารถจะสลับภาษาไทยดำกับภาษาไทยกลางได้ กล่าวคือ เมื่อสื่อสารกับกลุ่มผู้สูงอายุและผู้ที่อยู่ในวัยกลางคนสื่อสารด้วยภาษาไทยดำ แต่ถ้าสื่อสารกับผู้ที่ไม่ใช่กลุ่มชาติพันธุ์ไทดำไม่ว่าจะรุ่นอายุใด ก็จะใช้ภาษาไทยกลาง ขณะเดียวกัน เมื่อสื่อสารกับรุ่นวัยหนุ่มสาวและรุ่นเยาวชนเป็นชาติพันธุ์ไทดำ ก็จะมีทั้งใช้ภาษาไทยดำและใช้ภาษาไทยกลางควบคู่กัน

ส่วนกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำรุ่นวัยหนุ่มสาวและรุ่นเยาวชนนั้น พบว่าส่วนใหญ่จะใช้ภาษาไทยกลางในการสื่อสาร ไม่ว่าจะสื่อสารกับคนในชุมชนชาติพันธุ์ไทดำรุ่นเดียวกัน หรือกับคนนอกชุมชนไทดำก็ตาม มีรุ่นเยาวชนบางคนเท่านั้นที่ยังสามารถพูดภาษาไทยดำได้ แต่ก็ไม่คล่องเหมือนรุ่นผู้สูงอายุและรุ่นวัยกลางคน จากการสัมภาษณ์รุ่นเยาวชนพบว่า บางคนก็พอฟังเข้าใจ แต่พูดภาษาไทยดำไม่ได้ การสลับภาษาจึงมักเกิดกับคนรุ่นสูงอายุและรุ่นวัยกลางคน และมักจะไม่เกิดในผู้พูดรุ่นวัยหนุ่มสาว ซึ่งข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของสมทรง บุรุษพัฒน์ และคณะ (2554) รายงานเกี่ยวกับคลังข้อมูลการใช้ภาษากลุ่มชาติพันธุ์ไทยไซ่ง และกลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่อาศัยอยู่ในภูมิภาคตะวันตกของประเทศไทย ในงานวิจัยพบว่า ผู้พูดที่เป็นชาติพันธุ์ไทดำรุ่นเยาวชนไม่มีการสลับภาษาเลย เนื่องจากทุกคนใช้ภาษาไทยกลางในการติดต่อสื่อสาร

ดังนั้นการจัดให้มีการเรียนการสอนภาษาไทยดำในโรงเรียนบ้านไผ่หูช้าง และมีผู้สอนภาษาไทยดำอยู่ในหมู่บ้านไผ่หูช้าง ได้แก่ อาจารย์สุริย์ ทองคงหาญ ซึ่งเป็นนายกสมาคมไทดำ (ประเทศไทย) ด้วย จึงเป็นเพียงกิจกรรมที่ใช้แสดงถึงการมีอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ไทดำและมีวัฒนธรรมด้านภาษาเป็นของตนเองเท่านั้น แต่ยังไม่เกิดพลังของการเรียนรู้ที่จะกระตุ้นให้มีการใช้ภาษาไทยดำในชีวิตประจำวันของเด็กและเยาวชนเชื้อสายไทดำเพียงพอ เพราะเด็กที่เรียนภาษาไทยดำในโรงเรียนมิได้นำภาษาไทยดำมาใช้สื่อสารจริงในครอบครัว

ลักษณะนี้อาจตีความให้เข้าใจได้ว่า ครอบครัวไทดำน่าจะมิได้ใช้ภาษาไทยแต่สื่อสารกับคนรุ่นเยาวชน และตีความต่อไปได้อีกว่า คนรุ่นเยาวชนไทดำก็น่าจะไม่ใช้ภาษาไทยแต่ในการสื่อสารในชีวิตประจำวันเช่นเดียวกัน

ภาพที่ 1 อาจารย์สุรีย์ ทองคงหาญ นายกสมาคมไทดำ (ประเทศไทย) และผู้สอนภาษาไทดำ

(ภาพโดย จันทิมา อังคพณิชกิจ, 2554)

ภาพที่ 2 ตารางการสอนภาษาไทดำตามโรงเรียนต่างๆ

1. อาจารย์สุรีย์ ทองคงหาญ	ตำแหน่ง	นายกสมาคม
2. นายประสิทธิ์ ธิงไธสง		รองนายกสมาคม
3. นายประสิทธิ์ ธิงไธสง		รองนายกสมาคม
4. นายประสิทธิ์ ธิงไธสง		รองนายกสมาคม
5. นายประสิทธิ์ ธิงไธสง		รองนายกสมาคม
6. นายประสิทธิ์ ธิงไธสง		รองนายกสมาคม
7. นายประสิทธิ์ ธิงไธสง		รองนายกสมาคม
8. นายประสิทธิ์ ธิงไธสง		รองนายกสมาคม
9. นายประสิทธิ์ ธิงไธสง		รองนายกสมาคม
10. นายประสิทธิ์ ธิงไธสง		รองนายกสมาคม
11. นายประสิทธิ์ ธิงไธสง		รองนายกสมาคม
12. นายประสิทธิ์ ธิงไธสง		รองนายกสมาคม
13. นายประสิทธิ์ ธิงไธสง		รองนายกสมาคม
14. นายประสิทธิ์ ธิงไธสง		รองนายกสมาคม
15. นายประสิทธิ์ ธิงไธสง		รองนายกสมาคม
16. นายประสิทธิ์ ธิงไธสง		รองนายกสมาคม
17. นายประสิทธิ์ ธิงไธสง		รองนายกสมาคม
18. นายประสิทธิ์ ธิงไธสง		รองนายกสมาคม
19. นายประสิทธิ์ ธิงไธสง		รองนายกสมาคม
20. นายประสิทธิ์ ธิงไธสง		รองนายกสมาคม

วัน/เวลา	9.00 - 10.00	10.30 - 11.30	12.30 - 13.30	14.30 - 15.30	วันหยุด
จันทร์		ชุมชนบ้านหนองเตา			สงกรานต์, วันเข้าพรรษา
อังคาร	โรงเรียนวัดโคกขาม	โรงเรียนบ้านสามัคคี	โรงเรียนวัดสระสีนุ่น	โรงเรียนวัดคลองมะนาว	สงกรานต์, วันเข้าพรรษา, วันออกพรรษา
พุธ		โรงเรียนวัดโคกขาม	โรงเรียนวัดบ้านจาน	โรงเรียนวัดศาลาแดง	สงกรานต์, วันเข้าพรรษา, วันออกพรรษา
พฤหัสบดี	โรงเรียนวัดหนองแวง	ร.ร.วัดหนองแวง	ร.ร.วัดเขา	โรงเรียนวัดศาลาแดง	สงกรานต์, วันเข้าพรรษา, วันออกพรรษา
ศุกร์	โรงเรียนวัดหนองขาม	ร.ร.วัดหนองขาม	โรงเรียนวัดสระสีนุ่น	โรงเรียนบ้านหนองขาม	สงกรานต์, วันเข้าพรรษา, วันออกพรรษา

(ภาพโดย จันทิมา อังคพณิชกิจ, 2554)

5.2 อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ไทดำกับความหลากหลายต่างช่วงอายุ

ในด้านอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำของชุมชนบ้านไผ่หูช้างนั้น ผู้วิจัยพิจารณาจากรูปแบบการนำเสนอ (representation) ความเป็นชาติพันธุ์ไทดำจากการเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการใช้ภาษา การแต่งกาย การใช้เครื่องมืออุปกรณ์ทางวัฒนธรรมไทดำ หรือการเข้าร่วมในเหตุการณ์การสื่อสาร เพื่อจะดูว่ากลุ่มชาติพันธุ์ไทดำนำเสนอตัวเอง (self-representing) ว่าเป็นไทดำอย่างไร และความเป็นไทดำถูกนำเสนอ (represented) อย่างไรเมื่อต้องปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นที่ไม่ใช่คนในชุมชน จากการสังเกตองค์ประกอบเหล่านี้ ผู้วิจัยพบว่าอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ไทดำกำลังมีการปรับเปลี่ยนเกิดขึ้น และกำลังอยู่ในช่วงของการเปลี่ยนผ่านระหว่างอัตลักษณ์ไทดำดั้งเดิมและอัตลักษณ์ไทดำใหม่ การปรับเปลี่ยนนี้เกิดขึ้นทั้งกับกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ รุ่นผู้สูงอายุ รุ่นวัยกลางคน รุ่นวัยหนุ่มสาว และรุ่นเยาวชน

อัตลักษณ์ไทดำดั้งเดิมแสดงผ่านกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำวัยสูงอายุ ที่ยังคงยึดการปฏิบัติในพิธีกรรมและวัฒนธรรมประเพณีของไทดำต่างๆ อย่างเหนียวแน่น ยังคงใช้ภาษาไทดำในการสื่อสารกับกลุ่มผู้สูงอายุหรือกับคนรุ่นผู้ใหญ่ที่ยังสามารถพูดและใช้ภาษาไทดำสื่อสารได้ ที่ยังคงอัตลักษณ์อย่างชัดเจนที่สุดก็คือการแต่งกายด้วยเสื้อผ้าไทดำ โดยเฉพาะกลุ่มไทดำผู้สูงอายุที่เป็นผู้หญิง จะเห็นได้โดยทั่วไปว่ายังคงแต่งกายด้วยการนุ่งซิ่น ใส่เสื้อแบบไทดำ บั้นเกล้า (การเกล้ามวยผม) ที่เป็นเอกลักษณ์บ่งบอกสถานภาพของตนเอง

ภาพที่ 3 การแต่งกายแบบไทดำของผู้หญิงต่างวัยในงานประเพณีประจำปี

(ภาพโดย จันทิมา อังคพณิชชกิจ, 2554)

สำหรับการมีบทบาทในการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน พบว่า รุ่นผู้สูงอายุและรุ่นวัยกลางคนจะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญและร่วมจัดกิจกรรมนั้นอย่างเต็มที่ รู้จักใช้เครื่องมือและอุปกรณ์ประกอบการเข้าร่วมกิจกรรม รู้วิธีการในกิจกรรมนั้น เช่น ผู้ที่เป็นหลักในกิจกรรมจะต้องขับหรือเป็นผู้ร้องในพิธีกรรม ผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมเหล่านี้ก็รู้ว่าจะต้องร้องรับอย่างไร หรือต้องปฏิบัติอย่างไรในพิธีดังกล่าว เมื่อมีคนนอกชุมชนหรือบุคคลที่มีเชื้อไทยดำ ผู้สูงอายุเหล่านี้ก็รู้วิธีการที่จะสื่อสารกับคนนอกชุมชน และพร้อมที่จะเป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับชาติพันธุ์ของตนด้านต่างๆ แก่บุคคลภายนอกเหล่านั้น ลักษณะเช่นนี้ชี้ให้เห็นว่ารุ่นผู้สูงอายุได้ทำหน้าที่เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้และข้อมูลเกี่ยวกับไทดำให้เป็นที่รู้จักแก่คนทั่วไป ขณะเดียวกันการปฏิบัติกิจกรรมที่แสดงออกถึงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ไทดำในทุกโอกาส โดยเฉพาะในกิจกรรมที่สามารถให้คนรุ่นเยาวชนได้เข้าร่วมกิจกรรมได้ คนรุ่นผู้สูงอายุเหล่านี้ก็จะกลายเป็นต้นแบบของการดำเนินวิถีปฏิบัติแบบไทดำให้คนรุ่นเยาวชนได้จดจำ และถือปฏิบัติตาม อย่างน้อยก็ทำให้รู้เกี่ยวกับเครื่องแต่งกายแบบไทดำ ดังที่ปรากฏในภาพที่ 3 ที่พบว่าเด็กผู้หญิงในภาพต่างก็แต่งกายด้วยชุดไทดำ กิจกรรมเช่นนี้ทำให้เด็กได้เรียนรู้และซึมซับอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ไทดำผ่านกิจกรรมการแต่งกายได้ นอกจากนี้ ผู้สูงอายุไทดำ ยังมีบทบาทในฐานะที่เป็นผู้สืบทอดและเป็นผู้ดำเนินการด้านวัฒนธรรม เช่น เป็นหมอลำ เป็นผู้ขับสายแปง ฯลฯ เมื่อมีการทำพิธีสำคัญในชุมชน ก็มักจะมีการสื่อสารข่าวสารให้ทราบกันโดยทั่วไป เช่น กำหนดการทำพิธีเสนเรือ ดังที่ปรากฏในภาพที่ 4

ภาพที่ 4 กำหนดการทำพิธีเสนเรือของแต่ละบ้านในชุมชน

(ภาพโดย จันทิมา อังคพณิชกิจ, 2554)

ภาพที่ 5 การจัดแสดงนิทรรศการเครื่องแต่งกายบุรุษไทดำ แต่มีเสื้อยืดแบบสมัยใหม่ปะปนอยู่ด้วย

(ภาพโดย จันทิมา อังคพณิชชกิจ, 2554)

อัตลักษณ์ไทดำเชิงผสมผสาน มักจะพบว่ามี การผสมผสานอัตลักษณ์ระหว่างไทดำดั้งเดิมกับไทยกลางและอัตลักษณ์ชาติพันธุ์อื่นๆ เข้าด้วยกัน ที่พบชัดเจนก็คือ ในกลุ่มคนไทดำรุ่นวัยกลางคนและรุ่นวัยหนุ่มสาว ทั้งนี้กลุ่มคนชาติพันธุ์ไทดำรุ่นวัยกลางคนและวัยหนุ่มสาวมักจะเป็นวัยที่มีการแต่งงานกับคนนอกชุมชนที่ไม่ใช่กลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ เช่น แต่งงานกับคนไทยกลาง แต่งงานกับคนไทยถิ่นอีสาน แต่งงานกับคนเชื้อสายจีน เป็นต้น ทำให้อัตลักษณ์ไทดำผสมผสานกับกลุ่มคนนอกชาติพันธุ์ บางครั้งก็มีการแยกครอบครัวและแยกบ้านออกไปอยู่ต่างชุมชน นอกจากนี้ คนรุ่นวัยกลางคนและคนรุ่นหนุ่มสาวมักจะได้ทำงานในองค์กรของรัฐ องค์กรเอกชน และมีกิจการของตนเอง คนไทดำรุ่นเหล่านี้จึงเป็นกลุ่มคนที่มีการปรับเปลี่ยนความเป็นไทดำไปบ้าง ในเวลาเดียวกันก็ยังคงสืบสานความเป็นไทดำอยู่ด้วย ดังจะเห็นได้จากการใช้ภาษาไทยดำในการสื่อสารกับกลุ่มคนรุ่นสูงอายุ และมักพูดสลับภาษาเมื่อสื่อสารกับกลุ่มคนไทดำวัยเดียวกัน

ในการปฏิสัมพันธ์กับคนรุ่นเยาวชน คนไทดำรุ่นวัยกลางคนและรุ่นหนุ่มสาวมักจะใช้ภาษาไทยกลาง รวมทั้งใช้ภาษาไทยกลางกับคนภายนอกชุมชนที่ได้มีเชื้อสายไทดำ อย่างไรก็ตาม คนกลุ่มนี้ก็สามารถเป็นผู้ให้ความรู้และให้ข้อมูลเกี่ยวกับไทดำได้ เนื่องจากมีความรู้ประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ ที่ได้รับสืบทอดมา และจากความใกล้ชิดกับผู้สูงอายุเมื่อได้เข้าร่วมกิจกรรมในแต่ละครั้ง ที่น่าสังเกตก็คือ คนไทดำรุ่นวัยกลางคนและวัยหนุ่มสาว (โดยเฉพาะที่มีอายุเกิน 30 ปี) บางครั้งก็เป็นผู้ผลักดันให้มีการจัดประเพณีต่างๆ เพื่อฟื้นฟูและเผยแพร่วัฒนธรรมเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำให้เป็นที่รู้จัก เพราะส่วนใหญ่

แล้ว คนไทดำรุ่นวัยนี้ จะเป็นผู้ที่อยู่ในวัยทำงานที่จะต้องมีการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับคนต่างๆ ในสังคม รวมทั้งอาจเป็นผู้ที่อยู่ในตำแหน่งทางการปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น เป็นผู้ใหญ่บ้าน เป็นกำนัน ทำงานในองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นต้น จึงอาจกล่าวได้ว่า คนไทดำรุ่นวัยกลางคนและรุ่นหนุ่มสาว เป็นผู้มีความสำคัญในการสืบทอดและสืบสานอัตลักษณ์ไทดำให้คงอยู่ คนกลุ่มนี้จะแต่งกายด้วยเครื่องแต่งกายชาติพันธุ์ไทดำในช่วงที่มีประเพณีพิธีการต่างๆ แต่ก็จะมีใส่เสื้อผ้าสมัยใหม่ทั่วไปในเวลาปกติ นอกจากนี้จากการสัมภาษณ์พูดคุยกับคนรุ่นวัยกลางคนและวัยหนุ่มสาว พบว่าเป็นผู้ให้ความรู้เป็นอย่างดีเกี่ยวกับการใช้เครื่องมือทางวัฒนธรรมอื่นๆ ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำด้วย เช่น การเรียกเครื่องมือเครื่องใช้ในครัวเรือนด้วยศัพท์ภาษาไทย การบรรยายรายละเอียดเกี่ยวกับพิธีกรรมต่างๆ การบอกเล่าเกี่ยวกับคติความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ เป็นต้น

ภาพที่ 6 กลุ่มชายหนุ่มเชื้อสายไทดำที่เข้าร่วมงานประเพณีประจำปีของไทดำ

(ภาพโดย จันทิมา อังคพณิชกิจ, 2554)

อัตลักษณ์ไทดำที่ปรับเปลี่ยนมักจะมีในกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำรุ่นเยาวชน จากการสังเกตการเข้าร่วมกิจกรรมเหตุการณ์การสื่อสารในชุมชน พบว่ากลุ่มไทดำรุ่นเยาวชนที่เป็นวัยรุ่นและวัยเด็กมักจะปรากฏตัวอยู่ในกิจกรรมเพียงเป็นผู้ดูเท่านั้น การเข้าร่วมกิจกรรมเป็นเพียงการถูกกำหนดให้เข้าร่วมจากผู้ใหญ่ มีบางคนที่ตั้งใจเข้าร่วมกิจกรรมจริงๆ โดยเฉพาะเมื่อเป็นกิจกรรมสำคัญๆ เช่น งานฉาบฉวย แต่ถ้าเป็นงานประเพณีและมีการละเล่นรื่นเริง ก็มักจะยินดีเข้าร่วม หากพิจารณาตามแนวคิดการปรากฏตัวของบุคคลในที่สาธารณะของกอฟฟ์แมน (Goffman, 1959) ก็อาจอธิบายได้ว่า ในแง่ของการเป็นผู้มีส่วนร่วมร่วมกับกิจกรรม ที่เรียกว่า 'with' และการเป็นผู้อยู่ในกิจกรรมแบบเป็นผู้ดู ที่สคอลลอน (Scollon, 2001) เรียกว่า 'watch' ก็พบว่ากลุ่มไทดำรุ่นเยาวชนเหล่านี้ ทำหน้าที่เป็นผู้ดู (หรือ 'watch') มากกว่าที่จะ

เป็นผู้มีส่วนร่วมในกิจกรรม (หรือ 'with') ส่วนการแต่งกายก็จะมีทั้งถูกกำหนดให้แต่งกายแบบไทดำตามประเพณี แต่ก็มีลักษณะผสมผสาน มิได้เป็นการแต่งกายเต็มรูปแบบ ดังจะเห็นจากภาพที่ 6 ที่ส่วนใหญ่กลุ่มรุ่นหนุ่มสาวและรุ่นเยาวชนไทดำเหล่านี้จะแต่งกายด้วยเครื่องแต่งกายไทดำแบบครึ่งๆ คือใส่แต่เสื้อ ส่วนกางเกงจะใส่กางเกงยีนส์ตามความนิยมของวัยรุ่น แต่ถ้าเป็นพิธีกรรม เช่น การแต่งงาน พิธีเสนเฮือน กลุ่มไทดำวัยรุ่นและวัยเด็กก็มักจะแต่งกายตามความพึงพอใจ ยกเว้นกรณีของพิธีฉาปนกิจ ที่จะมีเครื่องแต่งกายเฉพาะสำหรับผู้ที่เป็นญาติใกล้ชิดหรือเป็นคนในครอบครัวเดียวกับผู้เสียชีวิต

เมื่อพิจารณาที่การใช้ภาษาไทดำ ก็พบว่าเด็กและวัยรุ่นในชุมชนส่วนใหญ่ไม่มีความรู้และไม่ใช้ภาษาไทดำในการสื่อสาร มีบ้างที่รู้คำศัพท์บางคำศัพท์เมื่อผู้วิจัยสัมภาษณ์ แต่จะไม่ใช้เป็นภาษาหลักในการสื่อสาร เด็กและวัยรุ่นบางคนสามารถเข้าใจภาษาไทดำที่ผู้ใหญ่พูดกัน แต่บางคนก็ไม่เข้าใจเลย และเมื่อถามคนรุ่นเยาวชนเหล่านี้เกี่ยวกับวัฒนธรรมไทดำ ส่วนใหญ่ก็มักจะทำให้ข้อมูลไม่ได้ อยากรู้ดี มีเพียงบางคนเท่านั้นที่พอจะให้ข้อมูลหรือมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องราวกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ ทั้งนี้เนื่องจากได้คลุกคลีและใกล้ชิดกับผู้สูงอายุและผู้ใหญ่ไทดำที่มักจะมีเรื่องเล่าและใช้ภาษาไทดำสื่อสารกับคนในชุมชน เยาวชนเหล่านี้จึงคุ้นเคยและได้เรียนรู้ภาษาและวัฒนธรรมไทดำไปด้วย

อย่างไรก็ตาม จากการสังเกตกิจกรรมที่จัดขึ้นในชุมชน พบว่ากิจกรรมเหล่านี้ได้ทำให้เกิดการต่อรองและเรียนรู้เกี่ยวกับอัตลักษณ์ความเป็นไทดำระหว่างคนไทดำรุ่นต่างๆ และการปรับตัวเพื่อการคงอยู่ของอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ ดังที่ผู้วิจัยสังเกตเห็นจากผู้สูงอายุไทดำพยายามเขียนเป็นภาษาไทย เช่น เขียนชื่อของตัวเองเป็นภาษาไทย การเรียนรู้วิธีการปฏิบัติตัวเมื่อต้องสื่อสารด้วยภาษาไทยกลางกับลูกหลานที่ไม่ต้องการใช้ภาษาไทดำสื่อสารกับตน ลักษณะเช่นนี้ทำให้เห็นว่าผู้สูงอายุชาวไทดำก็จำเป็นที่จะต้องปรับตัว การคงอัตลักษณ์ไทดำไว้ทุกเวลาจึงเป็นไปได้ แม้โดยส่วนใหญ่จะแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์ไทดำ แต่เมื่อถึงเวลาและสถานการณ์ที่จำเป็นต้องปรับตัวและเรียนรู้ ผู้สูงอายุเหล่านี้ก็สามารถที่จะปรับตัวและเรียนรู้ได้

ในขณะเดียวกัน กลุ่มไทดำที่เป็นรุ่นเยาวชน แม้ในหลายกิจกรรมอาจจะไม่ต้องการที่จะเข้าร่วม เช่น งานฉาปนกิจศพของญาติ ซึ่งมักจะใช้เวลาเป็นวันๆ และมีพิธีกรรมที่ต้องปฏิบัติหลายประการ แต่พวกเขาไม่สามารถจะปฏิเสธสายเลือดทางชาติพันธุ์ไทดำของตนได้ จึงจำเป็นต้องเข้าร่วมกิจกรรมนั้น นอกจากนี้ ในชุมชนยังมีวิถีปฏิบัติหลายประการที่เอื้ออำนวยให้เรียนรู้เกี่ยวกับชาติพันธุ์ไทดำ แต่เด็กและวัยรุ่นบางคนก็ไม่สนใจที่จะเรียนรู้หรือเป็นผู้สืบทอดทางวัฒนธรรมเหล่านั้น เช่น การเรียนเพื่อเขียนอ่านภาษาไทดำ แม้จะมีการเปิดสอนภาษาไทดำในโรงเรียนแล้วก็ตาม การไม่สนใจที่จะสืบทอดเป็นหมอเสนหรือเป็นผู้สืบทอดในการดำเนินพิธีกรรมต่างๆ ผู้วิจัยสังเกตจากการได้สัมภาษณ์พูดคุยกับคนรุ่นเยาวชนเหล่านี้ หลายคนดูเหมือนจะปฏิเสธที่จะเรียนรู้หรือสืบทอดลักษณะทางวัฒนธรรมความเป็นไทดำ แต่เมื่อ

จะต้องเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน พวกเขาที่ไม่ปฏิเสธที่จะเข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าว อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยก็พบว่า เมื่อพวกเขาเห็นว่ากิจกรรมทางวัฒนธรรมหลายกิจกรรมของไทยได้รับความสนใจจากบุคคลภายนอกชุมชน เช่น พบชาวต่างชาติสนใจที่จะแต่งกายแบบไทดำ และเข้าร่วมกิจกรรมประเพณีประจำปี เมื่อสัมภาษณ์คนรุ่นเยาวชน หลายคนก็ตอบว่ารู้สึกภูมิใจที่มีคนสนใจชาติพันธุ์ไทดำ และยินดีที่ได้แสดงตัวว่าเป็นคนไทยดำให้คนภายนอกชุมชนได้รับรู้ อย่างน้อยก็ได้ใส่เครื่องแต่งกายแบบไทดำ โดยเฉพาะเด็กและวัยรุ่นผู้หญิงที่ยังชื่นชอบการแต่งกายไทดำและได้เกล้ามวย หรือ “ปั้นเกล้า” แบบสตรีไทดำ

6. บทสรุป

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามเบื้องต้น และจากการศึกษาเชิงชาติพันธุ์วรรณาในชุมชนชาติพันธุ์ไทดำ บ้านไผ่หู่ช้าง จังหวัดนครปฐม พบว่าชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำนี้เป็นชุมชนที่มีความแตกต่างทางอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ระหว่างคนต่างกลุ่มอายุ เพราะมีทั้งที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำแบบดั้งเดิมที่ยังคงปรากฏอยู่กับคนรุ่นสูงอายุ และมีการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ความเป็นไทดำในกลุ่มวัยรุ่นกลางคน โดยผสมผสานกับชาติพันธุ์อื่น เช่น เมื่อมีการแต่งงานเกิดขึ้นกับคนนอกชุมชนและต่างชาติพันธุ์ แต่คนกลุ่มนี้ก็ได้กลายเป็นผู้ที่ผลักดันให้เกิดการสืบสานและการธำรงรักษาชาติพันธุ์ไทดำให้คงอยู่ รวมทั้งมีการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับยุคสมัยและเหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบันมากขึ้น เพื่อให้กลุ่มชาติพันธุ์ไทดำดำรงตนอยู่ได้ ด้วยอิทธิพลของสังคมสมัยใหม่ที่เข้ามาในชุมชน ผ่านกิจกรรมบางกิจกรรม และผ่านคนรุ่นหนุ่มสาวและรุ่นเยาวชนของไทยดำ ทำให้อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ไทดำมีการปรับเปลี่ยนไป การจัดประเพณีและกิจกรรมประจำปีของไทยดำได้ทำให้เห็นว่า มีความพยายามที่จะสร้างอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ไทดำขึ้นใหม่ เพื่อให้เหมาะสมกับยุคสมัยและเข้ากับสถานการณ์ปัจจุบัน แต่ขณะเดียวกันรายละเอียด ขั้นตอนพิธีกรรมและข้อมูลตัวบทบางอย่าง บางช่วงที่อยู่ในพิธีกรรม เช่น ในพิธีฌาปนกิจศพ การบรรยายความลำบากของแม่ที่เสียชีวิตได้มีการตัดทอนลง ลักษณะเช่นนี้หากไม่มีการบันทึกและเก็บรวบรวมข้อมูลไว้ ความรู้ทางวัฒนธรรมเหล่านี้ก็อาจจะสูญหายได้ในอนาคต เช่นเดียวกันกับพิธีกรรมและข้อมูลตัวบทบางอย่างที่ใช้ในพิธีกรรม เช่น การขับเสนาเหือน เสนผู้ท้าว เสนผู้น้อย เสนตัว ฯลฯ ก็อาจสูญหายเพราะไม่มีคนไทดำรุ่นใหม่สืบทอดการขับเหล่านี้

วาทกรรมวิเคราะห์เชิงชาติพันธุ์วรรณายังทำให้มองเห็นความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ระหว่างภาษาวาทกรรม และผู้ใช้ภาษาที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์เมื่ออยู่ในการทำกิจกรรมในชุมชน มุมมองเกี่ยวกับภาษาไทดำที่มีต่อการแสดงและสร้างอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ไทดำมีความแตกต่างกันระหว่างคนต่างรุ่นอายุ ปรากฏการณ์

การสลับภาษาที่เกิดขึ้นในการสื่อสารของคนรุ่นต่างๆ ในชุมชนโดยที่ถูกละเลยแบบไม่รู้ตัวนั้น แสดงให้เห็นว่าสถานการณ์การใช้ภาษาไทยกำลังมีการปรับเปลี่ยนไปในชุมชนไทดำบ้านไผ่หู่ช้าง ที่สอดคล้องกับภาวะถดถอยของภาษา เนื่องจากกลุ่มคนรุ่นเยาวชนและคนรุ่นหนุ่มสาวมีแนวโน้มที่จะไม่ใช้ภาษาไทยในการสื่อสารในชีวิตประจำวัน แม้ชุมชนบ้านไผ่หู่ช้าง จะมีความพยายามจัดกิจกรรมเพื่อรณรงค์ให้มีการเรียนการสอนภาษาไทยในโรงเรียน เพื่อให้คนรุ่นเยาวชนในโรงเรียนได้ซึมซับภาษาไทย และเพื่อเป็นการแสดงตัวตนของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำให้ดำรงตนอยู่ได้ แต่ในความเป็นจริงแล้ว คนรุ่นเยาวชนเหล่านั้น ก็ยังไม่ได้เรียนรู้เพื่อที่จะพูดภาษาไทยและใช้ภาษาไทยในการสื่อสารระหว่างกัน แต่พวกเขาได้เรียนรู้และซึมซับลักษณะเฉพาะตัวของความเป็นไทดำผ่านภาษาไทยที่มีความแตกต่างกับภาษาไทยกลางหรือภาษาไทยมาตรฐานอย่างชัดเจน เมื่อภาษาไทยมาปรากฏร่วมกับลักษณะทางวัฒนธรรมเฉพาะตัวอื่นๆ ของไทดำ เช่น ในพิธีกรรม ในเทศกาลประจำปี ฯลฯ ที่เปิดโอกาสให้คนต่างชุมชนและต่างชาติพันธุ์ได้มาสัมผัส ก็ทำให้คนรุ่นหนุ่มสาวและคนรุ่นเยาวชนภาคภูมิใจในความเป็นไทดำเช่นกัน เพียงแต่การแสดงออกนั้นแตกต่างไปจากคนรุ่นสูงอายุและคนรุ่นวัยกลางคนเท่านั้น

ลักษณะเช่นนี้ ชี้ให้เห็นได้ว่า ภาษาไทดำที่ปรากฏในชุมชนบ้านไผ่หู่ช้างเป็นเหมือนเครื่องมือทางวาทกรรมที่ถูกใช้เพื่อแสดงบทบาทในการต่อรองอำนาจ ระหว่างอัตลักษณ์กระแสหลัก คือ อัตลักษณ์ไทยกับอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ไทดำ และยังเป็นการต่อรองการแสดงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ระหว่างคนต่างรุ่นอีกด้วย อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ไทดำที่ปรากฏที่บ้านไผ่หู่ช้าง มิได้มีความเป็นหนึ่งเดียวแบบอัตลักษณ์ไทดำดั้งเดิมอย่างที่ปรากฏอยู่ในคนรุ่นผู้สูงอายุ หากแต่มีลักษณะของการผสมผสานกับอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์อื่น มีการปรับเปลี่ยนและคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ไทดำเชิงสืบสานและอนุรักษ์ในกลุ่มรุ่นวัยกลางคน และมีการต่อรองอัตลักษณ์ไทดำใหม่ในคนรุ่นหนุ่มสาวและรุ่นเยาวชน

การศึกษาเบื้องต้นครั้งนี้ด้วยวิธีการทางชาติพันธุ์วรรณน่าจะช่วยเสริมให้การวิจัยแบบภาษาศาสตร์สารคดีมีความรอบด้านและมีมิติเชิงสังคมวัฒนธรรมชัดเจนขึ้นกว่าการเก็บรวบรวมตัวบทข้อมูลเท่านั้น และยิ่งจะช่วยให้เกิดการวางแผนในการเก็บรวบรวมข้อมูลตัวบทในชุมชนไทดำที่อื่นๆ ของประเทศไทย รวมทั้งการนำข้อมูลตัวบทเหล่านั้นมาใช้ในการวิเคราะห์ในขั้นตอนต่อไป การวางแผนทางที่จะทำให้เกิดการใช้ประโยชน์ตัวบทที่เก็บรวบรวมได้เหล่านี้ก็เพื่อสืบสานและธำรงรักษาความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำให้คงอยู่ เพื่อเป็นแนวทางสำหรับการสืบสานและธำรงรักษากลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในสังคมไทยต่อไป.

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- กฤษดาพรรณ หงส์ลดารมภ์. (2539). การศึกษาไวยากรณ์โดยวิธีการทำวิจัยภาคสนาม: ข้อคิดจาก
การทำวิจัยภาษาเกี่ยวทั้งภาษาทิเบตในยูunnan. *วารสารภาษาและภาษาศาสตร์*, 15 (1):
21-42.
- จันทิมา เอี่ยมานนท์. (2549). การศึกษาวาทกรรมเกี่ยวกับผู้ติดเชื้อเอดส์ในสังคมไทยตามแนว
ปฏิพันธ์วิเคราะห์. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2542). *วาทกรรมการพัฒนา*. กรุงเทพฯ: วิชาษา.
- ปิยวรรณ สุขเกษม. (2553). หนังสืออ่านเพิ่มเติมเกี่ยวกับท้องถิ่น ไทยเชิงบ้านไผ่หูช้าง ตำบลไผ่หู
ช้าง อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม. กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และ
วัฒนธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้น. นครปฐม: โรงเรียนวัดไผ่หูช้าง.
- พินดา เย็นสมุทร. 2524. *คำและความหมายในภาษาลาวไซ่ง*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตร
มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- มนู อุดมเวช. 2547. *ประวัติศาสตร์ไทดำในประเทศไทย*. เพชรบุรี: คณะมนุษยศาสตร์และ
สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี.
- สมทรง บุรุษพัฒน์. (2540). *สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์ไทยไซ่ง*. นครปฐม: สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรม
เพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล. จัดพิมพ์เนื่องในมหาวโรกาสฉลองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี
ในปีพุทธศักราช 2539.
- สมทรง บุรุษพัฒน์ และคณะ. (2554). *การใช้ภาษาและทัศนคติต่อภาษาและการท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์ของ
กลุ่มชาติพันธุ์ในภูมิภาคตะวันตกของประเทศไทย*. นครปฐม: สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรม
เอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สมทรง บุรุษพัฒน์ และคณะ. (2556). *การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์ไทยไซ่ง*. นครปฐม: สถาบันวิจัย
ภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สุมิตร ปิติพัฒน์, พิเชฐ สายพันธุ์, อารังศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์ และนลินี ตันธวณิชย์. (2551). *ไทดำ ไทยขาว
ไทแดง และไทยเหลือง: อัตลักษณ์เปิด อัตลักษณ์ปิด*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์
และมนุษยศาสตร์.
- สุมิตร ปิติพัฒน์ บัณฑอร อ่อนดำ และพูนสุข ธรรมภิมุข. (2521). *ลาวไซ่ง*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สุวิไล เปรมศรีรัตน์. 2549. สถานการณ์ทางภาษาในสังคมไทยกับความหลากหลายทางชาติพันธุ์.
ภาษาและวัฒนธรรม. 25(2), 5-17.

ภาษาอังกฤษ

Austin, P. K. (2010). Current Issues in Language Documentation. In Peter K. Austin (ed.)
Language Documentation and Description, 7:12-33. London: SOAS.

Chambers, J. K. Peter Trudgill, and Natalie Schilling-Estes. (eds.). (2004). *The Handbook of language variation and change*. Oxford: Blackwell.

Fishman, J. (1991). *Language and Ethnicity*. Amsterdam: John Benjamins.

Gumperz, J. (1983). *Language and Social Identity*. Cambridge: Cambridge University Press.

Coupland, N., Sarangi, S., and Candlin, C. N. (2001). *Sociolinguistics and Social Theory (Language In Social Life)*. New York: Routledge.

Goffman, E. 1959. *The presentation of self in everyday life*. New York: Doubleday.

Hartmann, John F. 1980. A model for alignment of dialects in Southwestern *Tai*. *Journal of Siam Society*. 68: 72-86.

Himmelman, N. P. 2006. Language documentation: What is it and what is it good for? In Jost Gippert, Nikolaus P. Himmelman and Ulrike Mosel (eds.) *Essentials of Language Documentation*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter. 1-30.

Li, F. K. 1960. A tentative classifications of Tai dialects. *Culture in History Essay in Honor of Paul Radin*, edited by Stanley Diamond, 951-959. New York: Columbia University Press.

Scollon, R. 2001. Action and text: Toward an integrated understanding of the place of text in social (inter)action. In R. Wodak and M. Meyer (eds) *Methods in Critical Discourse Analysis*. London: Sage.

Scollon, R. (2001). *Mediated Discourse: The nexus of practice*. New York: Routledge.

Scollon, R. and Scollon, S.W. (2004). *Nexus Analysis: Discourse and the emerging internet*. New York: Routledge.

Tannen, D. (1994). *Gender in discourse*. Oxford: Oxford University Press.

ขอขอบพระคุณ

อาจารย์สุรีย์ ทองคงหาญ	ตำบลไผ่หูช้าง อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม
อาจารย์ปิยวรรณ สุขเกษม	ตำบลไผ่หูช้าง อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม
นายคำ ทองคงหาญ	16 หมู่ 5 ตำบลไผ่หูช้าง อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม
นายทองหยุด สระทองหยอย	193 หมู่ 5 ตำบลไผ่หูช้าง อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม
นายทอน แป้นโก้	178 หมู่ 5 ตำบลไผ่หูช้าง อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม
นายท่า รอดเจริญพันธ์	45 หมู่ 5 ตำบลไผ่หูช้าง อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม
นางเนือง ทองคงหาญ	27/2 ตำบลไผ่หูช้าง อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม
นางบิ่ง ทองคงหาญ	17 / 1 หมู่ 5 ตำบลไผ่หูช้าง อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม
นางพัชรินทร์ หอมสุต	169 หมู่ 4 ตำบลไผ่หูช้าง อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม
นางหวาน ทองคงหาญ	16 หมู่ 5 ตำบลไผ่หูช้าง อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม